

Bergvärme till Kläckeberga kyrka

Kläckeberga socken, Kalmar Kommun, Småland
Förundersökning, 2006

Cecilia Ring

Rapport Juni 2007
Kalmar läns museum

RAPPORT

Datum
KLM obj nr 06/26
KLM dnr 33-724-05
Lst dnr 431-6013-05, (433-11820)

Landskap: Småland
Kommun: Kalmar
Socken: Kläckeberga
Fastighet: Kläckeberga kyrkogård
Arkeologiska förundersökningen 2006-09-22-10-04 av Cecilia Ring
Ekonomiskt kartblad 4G 7f Kärrstorp
X 6286832
Y 1529530
Uppdragsgivare: Kläckeberga - Förlösa samfällighet

Dokumentation:

Foto, KLM nummerserie: Du 53:1-24

Kalmar läns museum genomförde under perioden en arkeologisk förundersökning vid Kläckeberga kyrka. Förundersökningen genomfördes som en schaktövervakning då församlingen ville dra in bergvärme i kyrkan. Undersökningen genomfördes av Cecilia Ring och Nicholas Nilsson svarade för inmätningen.

Schaktet påbörjades mitt på sakristians norra vägg och gick sedan norr ut för att vika av mot öster. Schaktets sammanlagda längd var ungefär 13 meter och bredden varierade mellan 1,1 – 3 meter.

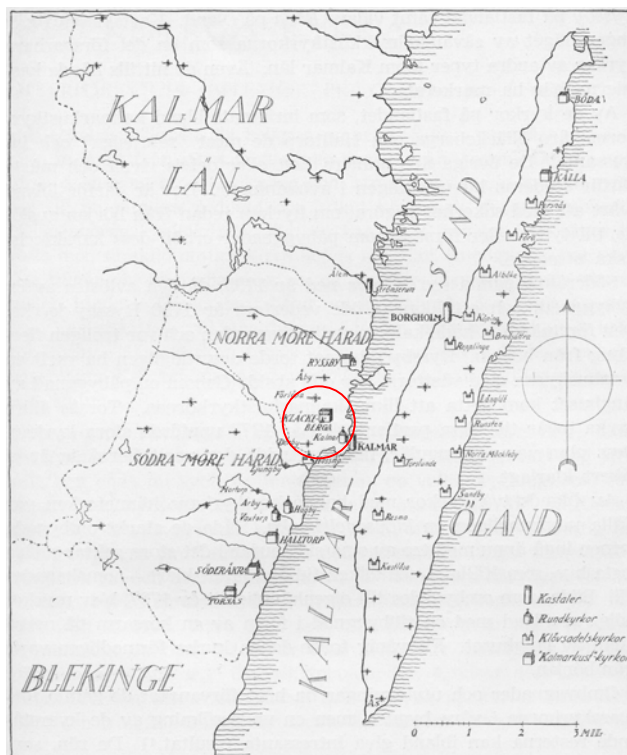

Fig 1. Kläckeberga kyrka strax utanför Kalmar

Bakgrund

Klückeberga kyrka ligger på en höjd och syns vida i det öppna landskapet intill den gamla landsvägen mellan Smedby och Lindsdal. Kyrkan har en komplicerad och intressant byggnadshistoria. Dess äldsta del utgörs av det nuvarande långhuset. Denna rektangulära, smala och höga stenbyggnad i tre våningar byggdes någon gång under 1200-talet. De forskare som försökt datera kyrkan är dock inte överens om när under århundradet den uppfördes. Marit Anglert (Anglert 1993) menar att Klückeberga kyrka kan vara uppförd något senare. Kyrkan har dock stora likheter med Halltorps kyrka, vars äldsta byggnadsetapp genom dendrokronologiska prover daterats till cirka 1210. Halltorps kyrkas andra etapp dateras utifrån stilistiska ställningstaganden till omkring 1240. Trots likheterna mellan de båda kyrkorna ställer Marit Anglert frågan om inte Klückeberga kyrka bör dateras senare. Vid utgrävningarna i källaren 1938 hittades inga mynt äldre än 1300, vilket dock skulle kunna förklaras av att Åkerlund inte grävde ut de understa kulturlagren. Sydportalen har spår som tyder på att den varit treklöverformad, en form som Anglert menar pekar på en datering till 1200-talets senare del eller slut. De fragment till dopfont som återfanns i källaren 1938 dateras av Raine Borg till ca 1250. 1940 genomförde Harald Åkerlund en undersökning strax norr om kyrkan. Han undersökte då lämningar efter vad han tolkade som fyra byggnader. Han daterade byggnaderna med hjälp av fynd till senast slutet av 1200-talet. I samband med detta, och i anslutning till byggnaderna undersöktes också en del av en ringmur och en vallgrav.

Med anledning av att Klückeberga – Förlösa församling önskar ändra befintlig entré till kyrkan gjorde Kalmar läns museum en arkeologisk förundersökning i maj månad 2005. I samband med undersökningarna påträffades lämningar av det tidigare vapenhuset påträffades samt en skelettbegravning beläget i linje med kyrkans grundmur. Tjocka påförda jordlager dokumenterades men dess funktion har ännu inte kunnat förklaras. Ett försök att datera kalkbruket i grunden på kyrkan och resultatet var att kyrkan inte bör ha uppförts senare än år 1200 (Ring 2005).

Fig 2. Schaktets placering i förhållande till kyrkan.

Syfte

Syftet med undersökningen var att se om några medeltida gravar skulle beröras av den planerade utbyggnaden, om det fanns lämningar efter profan bebyggelse, ringmur

samt vallgrav eller ytterligare delar av de lämningar som Åkerlund grävde ut år 1940, samt att studera jordlagrens tjocklek och struktur och jämföra med de på södra sidan av kyrkan. Med tanke på hur lagren såg ut på södra sidan av kyrkan var det viktigt att studera om förhållandena var desamma på den norra för att om möjligt kunna lösa gåtan med lagrens funktion (Ring 2005).

Undersökningsresultat

Intill sakristian syntes i schaktets botten, cirka 0,9 meter djupt, ett lager av kalkbruk som sannolikt tillhör någon av kyrkans byggnadsetapper fig 3. Sakristian har i något skede förstärkts med ett betongfundament och intill sakristians vägg fanns ytterligare ett lager med kalkbruksklumpar blandat med mindre stenar som troligen tillkom i samband med det arbetet. Man har sannolikt knackat ner en del av kalkbruket på väggen innan man göt betongfundamentet.

Fig 3. Kalkbrukslager i botten av schaktet intill sakristian (Du 53_4)

Övriga lager bestod av brungrå matjord. Lagret var homogent ner till schaktdjupet på 1 meter. Enstaka djurben påträffades i jordmassorna men inget i övrigt, vilket kanske kan vara ett resultat av den djupgrävning som skedde på 1930-talet.

En mur påträffades cirka 7,5 meter norr om sakristian och 0,2 meter under dagens markyta, fig 2. Muren bestod av större, upp till 0,5 meter stora stenar, längs ytterkanterna med ett mindre kalkbruksblandat stenmaterial i mitten en så kallad skalmur. Muren var till större delen söndergrävd på insidan, den södra sidan, men har den haft en bredd på 1,2 meter.

Fig 4. Muren sedd från väster (Du53_11).

Det var bara det nedersta skiftet av muren som var kvar. Då bergvärmeledningen var tvungen att gå igenom muren fick församlingen tillstånd att bryta igenom muren. Genombrottet gjordes på den del som redan var skadad och arbetet följdes av en arkeolog. Under muren fanns ett mörkare lager, bestående av svartgrå humös sandig jord, fig 5.

Profil mot söder

Fig 5. Profil mot söder

Drygt 2,5 meter öster om den del av muren som var synlig vid undersökningen syntes en tydlig gräns, här var undergrunden direkt under torvlagret. Detta är troligen gränsen för kyrkogårdens tidigare utbredning mot öster. Kyrkogården utvidgades på 1880 och 1890-talet åt öster.

Tolkning

Muren som påträffades vid schaktningen för bergvärme är samma mur som Harald Åkerlund delvis undersökte i samband med undersökningarna 1940. Åkerlund tolkar muren som en ”del av en ringmur som säkerligen sträckt sig runt hela kyrkogården”. Någon närmare beskrivning av muren och dess uppbyggnad görs dock inte.

Norr om gårdsbebyggelsen konstaterar Åkerlund också en vallgrav. När J. Rehzelius avtecknade kyrkan år 1634 fanns tre vallar 2-3 meter höga med omkring 8 meters mellanrum på den södra sidan. Så sent som 1856 beordrade dåvarande godsägaren vid Kläckeberga gård att resterande jordvallar söder om kyrkan skulle jämnas ut för att marken skulle tas i anspråk för odling. Endast på den västra sidan kan man idag urskilja vallgraven. Den del av vallgraven som undersöktes av Åkerlund bestod till största delen av murbruk från en riven mur.

Åkerlund tolkade förhållandet mellan lämningarna att ringmuren och vallgraven norr om kyrkan har tillkommit först efter att byggnaderna raserats i mitten av 1300-talet.

En liknande vallgrav påträffades vid Hossmo kyrka 2002. Den del av vallgraven som där grävdes fram var ca 10 meter lång och 2-4 meter bred. Det var bara den nedersta delen av anläggningen som fanns kvar. I fyllningen påträffades yngre svartgods och en sporre (Blohmé, muntl).

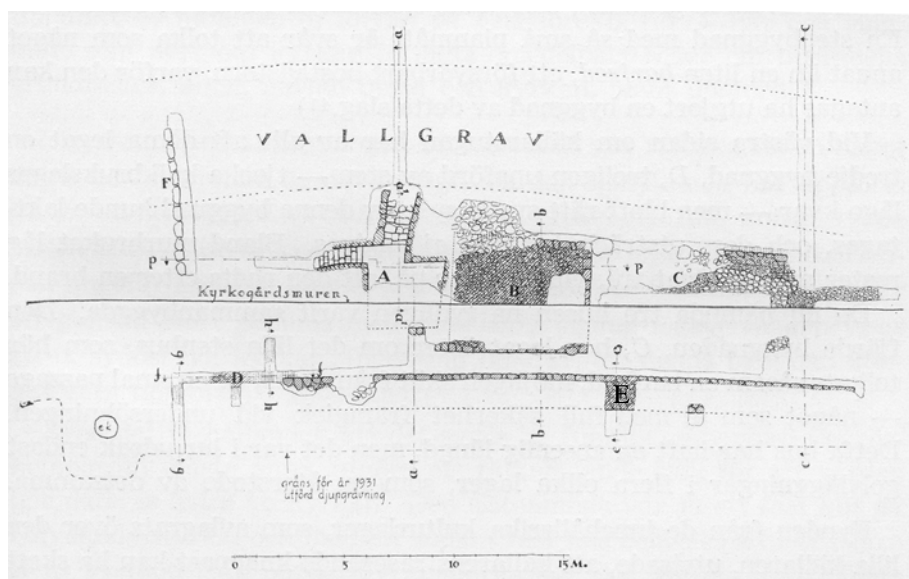

Fig 6. Åkerlunds ritning från 1940. Muren benämns med bokstaven E

En tolkning som Åkerlund och även Mats Anglert (Anglert 2001) varit inne på, är att Kläckeberga kyrka ursprungligen varit en helt profan byggnad. Byggnaden antas ursprungligen ha varit ett befäst hus, ett palats, som ingått i en storgårdsmiljö. Omvandlingen till kyrka skall ha skett först under 1400-talet, då samtidigt den äldre kyrkan tagits ur bruk.

De lager som påträffades på södra sidan av kyrkan, vid undersökningen för ett nytt vapenhus (Ring 2005), återfanns inte på den norra sidan. Frågan kring lagerföljden på södra sidan är fortfarande obesvarad.

Sammanfattning

När Kläckeberga- Förlösa församling skulle schakta för bergvärme norr om kyrkan påträffades en mur. Muren hade tidigare varit föremål för undersökning, på 1940-talet. Eftersom man var tvungen att bryta igen om muren för ledningen så gjordes en arkeologisk förundersökning och övervakning av arbetet. Muren var skadad och endast en begränsad del rensades fram. Muren var uppbyggd som en skalmur och endast det nedersta skiftet var bevarat. Murens funktion och datering är dock fortfarande inte helt säkerställd.

Litteratur

Anglert, Marit ”Kyrkorna i Möre” I Möres kristnande. Projektet Sveriges kristnande. Red Henrik Williams. Uppsala 1993

Anglert, Mats ”Landskap bebyggelse och makt under yngre järnålder och medeltid” I Möre historien om ett småland. Red Gert Magnusson. Kalmar läns museum 2001

Borg, Reine. Smålands medeltida dopfuntar, volym II. Göteborg 2002.

Ring Cecilia. Kläckeberga kyrka. Arkeologisk förundersökning. Rapport 2005. Kalmar läns museum. Kalmar 2005.

Åkerlund, Harald, ”Kläckeberga kyrkan med källare och salsvåning”. I: *Kalmar läns fornminnesförening, Meddelanden XXXIII-1945*. Red. Manne Hofrén. Kalmar 1945.